

MEMORANDUM

VALITSUSKABINETI NÕUPIDAMISELE

ASUTUSESISESEKS KASUTAMISEKS

AK kuni valitsuskabineti kooskõlastuseni

Märge tehtud 27.02.2024

Alus: AvTS § 35 lg 2 p 2

Teabevaldaja: Justiitsministeerium

ESITATUD 29.02.2024 valitsuskabineti nõupidamisele
(nõupidamise kuupäev)

ESITAJA: Kalle Laanet

ESITAMISE AEG: 27.02.2024; 8-1/2132-1
(esitamise kuupäev, registriindeks)

TEEMA: Analüüsi „Seksuaalse enesemääramise vastaste süütegude koosseisude vastavusest Euroopa Nõukogu Istanbuli konventsioonile“ esitamine teadmiseks

SISUKOKKUVÕTE:

Käesolev memorandum on seotud Vabariigi Valitsuse tegevusprogrammi 2023-2027 punktiga 11.6. „Viime karistusseadustiku seksuaalse enesemääramise vastased süüteod Istanbuli konventsiooniga vastavusse, võttes arvesse nõusoleku põhimõtet, et tagada seksuaalvägivalla ohvritele parem kaitse“, mille täitmiseks on justiitsministeeriumile antud ülesanne analüüsida seksuaalse enesemääramise vastaste süütegude vastavust naistevastase vägivalla ja perevägivalla ennetamise ja tõkestamise Euroopa Nõukogu konventsioonile ehk Istanbuli konventsioonile.

Analüüsi uurimisküsimus ongi – kas seksuaalse enesemääramise vastased süüteokoosseisud Eesti õiguses, täpsemalt karistusseadustiku paragrahvid 141, 141¹ ja 143, vastavad Istanbuli konventsioonile?

Vastus uurimisküsimusele on eitav. Analüüsi käigus jõutakse järeldusele, et seksuaalse enesemääramise vastased süüteokoosseisud, täpsemalt KarS § 141, 141¹ ja 143 ei vasta praegu täiel määral Istanbuli konventsiooni artiklile 36.

Konventsiooni artikli 36 lõige 2 sätestab, et nõusolek tuleb anda vabatahtlikult inimese vaba tahte tulemusena, mida hinnatakse kaasnevate asjaolude kontekstis. Eesti karistusõiguses on karistatav inimese tahte vastane suguühe või muu sugulise iseloomuga tegu vägivallaga või ära kasutades inimese seisundit, milles ta ei olnud võimeline vastupanu osutama või toiminust aru saama (vastavalt karistusseadustiku paragrahvid 141 ja 141¹). Nõusoleku puudumist väljendavad mõlema koosseisu puhul sõnad „inimese tahte vastane“, samas peab lisaks nõusoleku puudumisele/tahtevastasusele esinema ka vägivald või ohvri seisundi ära kasutamine. KarS § 143 puhul ei pea esinema vägivald ega seisundit, milles inimene ei olnud võimeline vastupanu osutama või toiminust aru saama, küll aga peab ohvri ja kurjategija vahel olema sõltuvussuhe. **Seega, üksnes nõusolekuta/tahtevastane suguühe või muu sugulise iseloomuga tegu ei täida KarS § 141, 141¹ või 143 koosseisu.**

Järeldus:

Kui soovime viia Eesti karistusõiguse Istanbuli konventsiooni artiklile 36 vastavaks, peaks KarS § 141, 141¹ ja 143 **lähtuma nõusolekust/tahtevastasusest**. See tähendab, et karistatav peaks olema nõusolekuta/tahtevastane suguühe või muu sugulise iseloomuga tegu, **ilma et lisaks nõusoleku puudumisele/tahtevastasuse väljendamisega peaks samaaegselt esinema veel täiendavaid tingimusi**, näiteks vägivalda või abitusseisundit ehk võimetust vastupanu osutada või toimunust aru saada.

Nõusolekust/tahtevastasusest lähtumine seksuaalse tegevuse kontekstis on mõtteliselt jagatav kaheks – nn ei-mudeliks ning jah-mudeliks. **Jah-mudeli** puhul tuleb seksuaalse tegevuse osalistel väljendada oma nõusolekut seksiks¹ ehk n-ö aktiivne nõusolek². Nõusolekut saab väljendada sõnaliselt, kehakeeles või muul viisil. Selle mudeli järgi pole nõusolekut enne, kui seda on väljendatud, seni ei saa nõusolekut eeldada. Jah-mudel on aluseks võetud näiteks Soome, Rootsi, Taani, Islandi ja veel mitmete riikide karistusõiguses. **Ei-mudeli**³ puhul eeldatakse seksuaalse tegevuse osaliste nõusolekut seni, kuni üks osalistest väljendab, et ta ei ole toimuvaga nõus. Selle mudeli järgi on vaikimine nõusolek. Nõusoleku puudumist saab samuti väljendada nii sõnaliselt, kehakeeles kui ka muul viisil. Ei-mudel on aluseks võetud näiteks Saksa ja Austria karistusõiguses.

Loogiline järgmine samm on koostada seaduse eelnõu väljatöötamiskavatsus (VTK), milles pakume välja erinevad variandid, milliseid KarS-i sätteid ja kuidas muuta.

Selleks peaks VTK vastama muu hulgas järgmistele küsimustele:

- Kuidas läheneda nõusolekust/tahtevastasusest lähtumisele ehk kas valida jah-mudel või ei-mudel?
 - Tuua välja mudelite plussid, miinused ja mõjud (menetlusele, ohvrite kaitsele, soolisele võrdsusele, halduskoormusele, kahtlustatavate-süüdistatavate põhiõigustele jne).
 - Kirjeldada detailselt jah-mudeli ja ei-mudeli variatsioonid, sest mõlema mudeli piires on võimalik asja lahendada erinevalt.
- Pidades silmas, et tõendamise keerukus ei kao, kuidas tagada, et menetlusosaliste õigused on kaitstud, süütuse presumpatsioon jääb kehtima jne?
- Milliseid lisategevusi seadusemuudatus nõuab (näiteks menetlejate ja teiste seotud isikute koolitamine, avalik kommunikatsioon ja üldsuse teadlikkuse tõstmine, andmebaaside arendus, et tagada asjakohane statistika)?

VTK tuleb teha seotud asutusi ja huvigruppe kaasates (ministeeriumid, ülikoolid, kohus, prokuratuur, advokatuur, politsei, õiguskantsleri kantselei, huvikaitsjad, kodanikuühiskonna esindajad jt), et selgitada välja sobivaim lahendus. Sobivaima lahenduse suhtes on vaja poliitilist otsust.

Ühtlasi tuleb arvestada, et 2025. aasta lõpus peame andma konventsiooniosaliste komiteele ülevaate vahepealsetest arengutest ehk konventsiooni rakendamise parandamiseks võetud abinõudest.

ETTEPANEK VALITSUSE OTSUSEKS:

1) Võtta justiitsministeeriumi poolt esitatud informatsioon ja analüüs teadmiseks.

¹ Suguühikteks või muuks sugulise iseloomuga teoks.

² Kasutatakse ka entusiastlik nõusolek, jaatav nõusolek, kinnitav nõusolek jne.

³ Kasutatakse ka EI tähendab EI, tahtevastasus jne.

LISATUD DOKUMENDID:

(nimetus, lehekülgede arv)

1. Analüüs
2. Analüüsi tutvustavad slaidid

KOOSTAJA: Tuuli Lepp; Justiitsministeeriumi kriminaalpoliitika osakonna nõunik ; 58668042;